

Volgens Activiteitenplan 2007

INLEIDING

Het Erfgoedhuis Zuid-Holland is het provinciaal kennis- en servicecentrum dat zich richt op de ondersteuning van het erfgoed in brede zin in de Provincie Zuid-Holland. Het EGH zorgt ervoor dat monumentale gebouwen, collecties, historisch landschap, mobiel erfgoed en geschiedenis behouden, benut en beleefd kunnen worden. Daartoe biedt EGH aan erfgoedbeheerders en –gebruikers onder meer de volgende producten en diensten:

- consultancy (advies-op-maat) en helpdesk
- inspecties (onderhoudsadviezen) van monumenten en beeldbepalende gebouwen
- ondersteuning van gemeenten
- praktijkgerichte publicaties
- websites, databases
- deskundigheidsbevordering
- erfgoededucatie
- faciliteiten voor particulier initiatief (provinciale verenigingen en stichtingen)
- reizende erfgoedtentoonstellingen
- projecten

Het EGH werkt samen met verwante provinciale organisaties op het terrein van onder meer kunst, toerisme, bibliotheken en landschap.

Het Erfgoedhuis is organisatorisch gestoeld op de concerngedachte. Producten en diensten worden aangeboden door bedrijfsonderdelen die binnen vastgelegde kaders een bepaalde mate van zelfstandigheid en externe identiteit bezitten:

- *Intersectoraal/Algemeen*
- *Museumconsulentschap*
- *Monumentenwacht*
- *Provinciaal Steunpunt Monumentenzorg en Archeologie*
- *Provinciaal Historisch Centrum*
- *Erfgoededucatie*

Het werk van het Erfgoedhuis wordt in belangrijke mate financieel mogelijk gemaakt door een 'boekjaarsubsidie' en subsidies voor afzonderlijke projecten van de Provincie Zuid-Holland.

INTERSECTORAAL

Algemeen

Versterking naam Erfgoedhuis

In 2007 werd veel aandacht gegeven aan het versterken van de naam van het Erfgoedhuis. Daartoe werd extra ingezet op externe communicatie en marketing. Gestart werd met de *Ronde van Zuid-Holland*, bezoek van directie en medewerker PR aan alle Zuid-Hollandse gemeentebesturen. Ook werd sterk gefocust op werving van nieuwe klanten, onder meer voor erfgoededucatie en de Monumentenwacht.

Bijzonder waren enkele grote projecten zoals *Het Jaar van de Molens 2007* en de provinciale erfgoeddag *Een Goed Verhaal*.

De contacten met de provinciale politiek werden hechter, onder meer door een werkbezoek van statenleden op 7 november.

Interne organisatie/ human resources

Intern werd begonnen met de vernieuwing van het Customer Relations System. Het nieuwe CRM moet op Windows gebaseerd zijn en te koppelen aan Globe 2003. Door ontwikkelingen bij de leverancier kon dit nog niet geïmplementeerd worden.

De functiebeschrijvingen werden aangepast en opnieuw gewaardeerd, met ondersteuning van Bureau Leeuwendaal. Daardoor ontstonden ook breder inzetbare functies. De formatie kon licht worden uitgebreid, onder meer met de lang gewenste archeologische medewerker.

Per 1 maart 2007 werd het Arbeidsreglement aangepast. De gevolgen van de nieuwe CAO Provincies van juni 2007 werden verwerkt.

In juni vond een geslaagde personeelsdag plaats.

Arbeidsomstandigheden van medewerkers werden periodiek bewaakt (Work Pace, aanpassingen bureaumeubilair e.d.). Er kwam een nieuwe ladderinstructie. De situatie rond UMTS masten is verhelderd. Het ontruimingsplan van EGH wacht op goedkeuring van de brandweer. Er is een RIE beschikbaar. Er werden geen ongelukken gemeld, wel 1 bijna-ongeluk.

Medewerkers volgden diverse bijscholingstrajecten. Drie monumentenwachters volgden de opleiding Koning Willem I College Den Bosch (MBO restauratie).

Informatie en digitalisering

Externe communicatie

Het Erfgoedhuis was qua externe communicatie onder meer actief bij/door:

- officiële opening Jaar van de Molens in ZH (Schiedam) op 30 maart 2007
- bezoeken aan gemeenten in Zuid-Holland Zuid (directeur en medewerker PR) in het kader van *Ronde van Zuid-Holland*.
- start van *Erfgoedspoor voor het VO* in het Fort Hoek van Holland op 7 juni
- de provinciale Erfgoeddag op 10 oktober 2007
- *Open Monumentendag*, 8 september 2007, met rondleidingen en presentaties van EGH op diverse locaties
- werkbezoek van gedeputeerde en Provinciale Statenleden aan Erfgoedhuis
- werkbezoeken van studenten van Erasmus Universiteit R'dam.
- diverse publicaties en presentaties van Provinciaal Historisch Centrum
- de officiële start van de website/databank www.geschiedenisvanzuidholland.nl
- symposium *Ligplaatsen voor varend erfgoed* op 30 november 2007 te Hellevoetsluis.

De stafmedewerker PR coördineerde alle publicitaire uitingen van EGH en verzorgde de eindredactie van digitale en gedrukte publicaties. Een aantal nieuwe publicaties van het Erfgoedhuis zag het licht. Zij vervaardigde persberichten en was verantwoordelijk voor werving en promotie van Erfgoedhuis algemeen, maar ook voor activiteiten/uitingen/producten van de diverse afdelingen. Voor de projecten Agrarisch en Varend Erfgoed en 2007 Jaar van de Molens verzorgde zij de berichtgeving via diverse websites. De interne personeelskrant *Buizenpost*, de interne knipselkrant en het digitale advertentieprogramma voor naamsbekendheid via websites werden regelmatig verzorgd en uitgebreid door middel van een zoekscanprogramma (o.a. via Google Analytics).

Alles in nauwe samenwerking met de directeur.

De directeur verzorgde ruim 15 externe presentaties en lezingen over EGH, onderhield een groot aantal externe contacten en vertegenwoordigde actief het EGH bij talrijke externe gelegenheden. Hij maakte deel uit van enkele landelijke commissies en werkgroepen op erfgoedterrein (onder meer voor CNN en het ministerie van OCW). In het verslagjaar was hij voorzitter van OPEN, Overleg Provinciale Erfgoedinstanties in Nederland.

Er waren goede resultaten als gevolg van de inspanningen op het gebied van voorlichting, communicatie en externe contacten. Een nader overzicht daarvan is te vinden in een bijlage.

Publicaties

De stafmedewerker PR verzorgde, veelal i.s.m. de directeur, de volgende publicaties of werkte aan de productie daarvan mee:

- cursusboekjes voorjaar 2007 en najaar 2007
- jaarverslag 2006
- *Exposities en Leskisten*: een nieuw overzicht van alle tentoonstellingen en lesmaterialen die scholen in ZH bij EGH kunnen huren: Het aantal exposities nadert de 10, en voor een goede keuze, en beschrijving van inhoud van exposities, en werkwijze bij huren was een folder nodig. Deze is in 2007 gemaakt, en naar alle gemeenten, bibliotheken en scholen in ZH gezonden.
- de digitale nieuwsbrieven van *EGH concern* en de afdelingen *Monumentenwacht, Provinciaal Historisch Centrum, Provinciaal Steunpunt Monumentenzorg en Archeologie, Museumconsulentschap en afdeling Erfgoededucatie (BO en VO)*.
- de *Museumgids Zuid-Holland 2007*. Samen met de afdeling Museumconsulentschap werd deze uitgave voor de tweede keer verzorgd. Dankzij samenwerking met het AD kon de oplage verhoogd worden van 160.000 in 2005 naar 325.000 in 2007. Een groter aantal musea ging in de gids participeren. De gids werd op 29 maart 2007 in Scheepswerf de Delft in Rotterdam gepresenteerd aan wethouder Cultuur van Rotterdam Ohran Kaya en aan gedeputeerde Erik van Heijningen.
- medewerking aan de communicatie en marketing van de verlichte boerderijenroutes van de Boerderijstichting Zuid-Holland (voor- en najaar van 2007).

Digitalisering

De portalwebsite van EGH werd verder uitgebouwd, met onder andere meer differentiatie van de digitale nieuwsbriefservices en de mogelijkheid om als speciale klantgroep van Erfgoedhuis beveiligde pagina's te zien. De reële bezoekcijfers (d.w.z. na spamcorrectie) bleven stijgen zodat het grootste aantal unieke (en gefilterde) bezoekers per maand van de EGH-site op 7.970 kwam. Het totale aantal gefilterde bezoekers op de portal was in 2007 71.148, een stijging t.o.v. 2006 van 31.000 bezoekers ofwel 77%. Voortdurend werd de site gelinkt aan andere en in zoekmachines wordt www.erfgoedhuis-zh.nl proactief opgenomen. Er werd een brede interne redactiecommissie ingesteld.

EGH verzorgde ook de websites of – pagina's van enkele partners (Vereniging van Musea in Zuid-Holland, Kring van Zuid-Hollandse Archivarissen, Boerderijstichting Zuid-Holland, Stichting Geschiedschrijving Holland).

Het aantal digitale nieuwsbrieven van afdelingen werd uitgebreid. Dit resulteerde in nieuwe sitebezoekers en een stijging van verkoop van producten uit de webwinkel. Een overzicht van de verkoopcijfers via internet is als bijlage opgenomen.

De website *Geschiedenis van Zuid-Holland* werd officieel in gebruik genomen. Daarnaast werd de *Geschiedenisbank Zuid-Holland* onderhouden, evenals gespecialiseerde websites op het gebied van erfgoededucatie, molens en varend en agrarisch erfgoed.

Voor de Erfgoeddag op 10 oktober werd een speciale website in het leven geroepen:

www.eenerfgoedverhaal.nl. Deze site was aanvankelijk informatief over het programma, en interactief voor het aanmelden en kiezen van workshops; na afloop van de dag is de site gevuld met verslagen van alle aparte onderdelen, die downloadbaar zijn voor alle geïnteresseerden.

Er werden twee nieuwe websites ten behoeve van de afdeling Erfgoededucatie ontwikkeld: *Molens4U* inclusief CMS en lay-out, en *Cultuurmenuzh*, welke werd ondergebracht bij de Provincie ZH, en de opvolger is van de informatie die het Projectloket Cultuureducatie digitaal verstrekke.

Deskundigheidsbevordering

Cursussen en studiedagen

Het Erfgoedhuis verzorgde cursussen en studiedagen voor professionals en vrijwilligers in het erfgoedveld. Er was veel aandacht voor archeologie voor (amateur)beginners en gevorderden, publiekaspecten van musea (onder meer communicatie, museumwinkels) en geschiedbeoefening. In het kader van nieuwe afspraken op landelijk niveau richt EGH zich vooral op onder- en middenkader.

Projecten

Jaar van de Molens 2007

In opdracht van de Provincie Zuid-Holland verzorgde EGH de coördinatie van dit themajaar in Zuid-Holland. Met tal van activiteiten, culminerend in de productie en publicatie van een overzichtswerk van alle Zuid-Hollandse molens. Zie verder bij *Provinciaal Historisch Centrum*.

Erfgoeddag Een Goed verhaal

De eerste Erfgoeddag (10 oktober 2007) stond in het teken van *Een Goed Verhaal*, ofwel: hoe vertellen erfgoedbeheerders het verhaal achter hun object, monument, collectie of landschap.

Het programma was interactief, facultatief en veelzijdig. Het bestond uit workshops, lezingen, optredens, een paneldiscussie, netwerkmomenten tussendoor en een erfgoedbuffet. Alle afdelingen van EGH leverden een bijdrage.

Ook de lokatie had een verhaal: Fort aan den Hoek van Holland. Er werd een eigen website voor deze dag ontwikkeld. Via de website en met elektronische direct mail werden meer dan 220 deelnemers geworven.

Twee sprekers van landelijke statuur, Frits van Oostrom en Gerard Rooijackers, verzorgden de keynote inleidingen. Vervolgens konden de ruim 200 deelnemers uit een totaalprogramma van 26 verschillende onderwerpen een eigen keuze tot maximaal 5 onderdelen maken. 's Avonds werd in de Torpedoloods een buffet gepresenteerd met streekgerechten van vroeger, 'verloren' groenten, 'vergeten' eten, en koffie met oud-hollandse toetjes na. Daarna vond een paneldiscussie onder leiding van Mijke Loeven plaats. De panelleden waren:

Marlite Halbertsma - bijzonder hoogleraar Kunst- en Cultuurwetenschappen aan de Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Ivo ten Hage - Provinciaal Statenlid voor de VVD en voormalig wethouder Boskoop

Elsbeth van Hylckama Vlieg - oud-statenlid voor de PvdA in Zuid-Holland; betrokken bij o.a. het Groene Hart, wegen en gebiedsgerichte economische ontwikkeling

Ineke Strouken - directeur Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Utrecht

Titus Yocarini - directeur Museum voor Communicatie in Den Haag

'Thuis in Zuid-Holland'

Enige jaren geleden is het project *Thuis in Rotterdam* opgezet. Vijf culturele instellingen (Belasting & Douane Museum, Nationaal Onderwijsmuseum, Het Havenmuseum, Mariniersmuseum en SKVR) hebben in samenwerking met het ROC Zadkine een educatief programma ontwikkeld voor inwoners van Rotterdam van allochtone afkomst.

De formule van dit project werd door EGH als *Thuis in Zuid-Holland* overgenomen om uit te voeren in Delft, Dordrecht, Gouda Schiedam en Leiden. In 2007 werd begonnen met de voorbereidingen in Delft en Gouda. Inburgeraars gaan kennis maken met erfgoedinstellingen en de nationale geschiedenis.

Varend Erfgoed

Ook in 2008 verzorgde het Erfgoedhuis een project *Varend Erfgoed*.

Er werden adviezen op maat verstrekt aan beheerders van varend erfgoed en aan museumhavens.

Het varend erfgoed-gedeelte van www.erfgoedhuis-zh.nl, ook te bereiken via www.varenalstoen.nl, is uitgebreid met een overzicht van museum- en historische havens in Zuid-Holland, een overzicht van de belangrijkste belangenverenigingen, stichtingen en instellingen op het gebied van varend erfgoed in Nederland, een beeldbank van aansprekende voorbeelden van varende monumenten in Zuid-Holland, een evenementenkalender voor nautische en maritieme evenementen en een uitbreiding van het gedeelte Varen als Toen naar ca. 25 schepen.

Daarnaast zijn de vaartochten onder 'Varen als Toen' geactualiseerd en uitgebreid. Het Platform Zuid-Hollands Varend Erfgoed is beëindigd. Er werd een studiedag *Thuishavens* georganiseerd die handelde over de aandachtspunten, kansen en bedreigingen rond het creëren van ligplaatsen voor varend erfgoed door gemeenten en provincie. Het symposium werd goed bezocht en de inhoud werd zeer positief beoordeeld.

Ook is er in 2007 een begin gemaakt met het ontwikkelen van een serie documentaires over Varend Erfgoed in Zuid-Holland, uit te zenden in 2008 op regionale televisiezenders RTV West en RTV Rijnmond. Er werden de volgende 14 adviezen verstrekt (zie bijlage).

Ontwikkeling Tentoonstellingsdienst

Het PHC verzorgt educatieve en cultuurtoeristische (reizende) tentoonstellingen voor instellingen als bibliotheken, publiekscentra en dergelijke openbare ruimten. Naar deze exposities blijkt veel vraag. Zie voor een overzicht onder *Provinciaal Historisch Centrum*.

Gefaciliteerde instellingen

Op het adres van het Erfgoedhuis zijn ook enkele partners gehuisvest. Voor de meeste fungeert EGH als postadres, aan enkele worden beperkte betaalde faciliteiten geleverd.

- Vereniging van Musea in Zuid-Holland
- Kring van Zuid-Hollandse Archivarissen
- Boerderijstichting Zuid-Holland
- Stichting Geschiedschrijving Holland
- Stichting Oude Hollandse Kerken
- Restauratie Opleiding Project Zuidwest
- Nederlandse Vereniging van Archeologen
- Vereniging van Beheerders van Monumentale Kerken in Nederland

MONUMENTENWACHT

Ondersteuning monumentenbeheerders

Onderhoudsadviezen op maat

De Monumentenwacht telde 2774 abonnementen (1852 rendabel, 922 onrendabel).

In 2007 werden 1352 adviezen op maat verstrekt aan beheerders van monumenten (681 rendabel, 671 onrendabel); hiervan waren er 49 eenmalige dan wel aankoopinspecties.

Er werd een extern bureau ingehuurd om nieuwe abonnees te werven. Deze actie leverde 36 abonnementen op, waaronder ook grote objecten zoals de Van Nelle Ontwerfabriek. Een tegenvallend resultaat. Wel is door deze actie het beeld van de mogelijkheden bij particulieren en institutionele beheerders gecompliceerd. Ook zijn er enkele kansrijke opties voor de toekomst aangeboord.

Er werd gewerkt volgens de met Monumentenwacht Nederland afgesproken kwaliteitsnormen (KDA-contract, uniforme rapportage, Inspectie Handboek). De technisch adviseur voerde kwaliteitscontroles en werkplekbezoeken uit.

Advies meerjarenonderhoud monumenten

Er werden 10 meerjarenonderhoudsbegrotingen gemaakt, waarvan 9 voor de Rijks Gebouwen Dienst en 1 voor de TU Delft. Van B&W van Rotterdam werd de opdracht verkregen vijfjaarlijks bouwtechnische opnames uitvoeren bij met hulp van het Rotterdams Restauratiefonds 2006 gerestaureerde panden.

De uitvoering van de opdracht van de Vereniging Natuurmonumenten moest wegens moeizaam verlopende contacten worden opgeschort.

De pilot voor de Rijksgebouwendienst verliep succesvol, zodat een vervolgoopdracht werd verkregen. Voor het Nationaal Restauratie Fonds werd een opzet gemaakt voor een quick scan voor de bepaling van financieringsbehoefte voor restauratie/onderhoud.

Informatie en digitalisering

Voorlichting

In 2007 zijn 3 digitale nieuwsbrieven verschenen. De website is geactualiseerd.

In het telefonisch spreekuur van de technisch adviseurs werd informatie gegeven over bouwtechnische zaken en over wet- en regelgeving.

Ongeveer 15% van de rapporten is ook digitaal aan de klant geleverd.

De rapportgenerator Inspectio, die werkt met een database, werd in 2007 niet door Monumentenwacht Nederland opgeleverd.

PROVINCIAAL STEUNPUNT MONUMENTENZORG EN ARCHEOLOGIE

Ondersteuning Zuid-Hollandse gemeenten

Algemeen

Het steunpunt heeft 203 verzoeken van *gemeenten* voor advies op maat in brede zin behandeld. In het verslagjaar werden contacten onderhouden met 45 gemeenten (= 58%). Het steunpunt begeleidde actief *gemeentebtenaren* in Binnenmaas, Hillegom, Leerdam, Leiderdorp, Lisse, Noordwijk, Noordwijkerhout, Spijkenisse. Op bestuurlijk niveau werden gesprekken gevoerd met *wethouders* van de gemeenten Bodegraven, Leiderdorp, Noordwijkerhout, Oostflakkee, Pijnacker-Nootdorp, Reeuwijk en Strijen. Er werden 6 digitale *nieuwsbrieven* verzonden naar alle relaties van het steunpunt. Het SP heeft inmiddels een wijdvertakt netwerk en onderhoudt dat actief.

Zo was het lid van van het *landelijke steunpuntenetwerk*. De coördinator Zuid-Holland fungeerde tijdelijk als voorzitter. Een belangrijk onderwerp van gesprek was de continuering van het steunpuntenetwerk na de huidige convenantperiode. In vervolg op de in 2006 geformuleerde toekomstvisie werd een aanvulling en aanscherping op deze visie geproduceerd. Beide stukken werden als bijdrage aan de Modernisering Monumentenzorg aan minister Plasterk toegezonden en breed verspreid onder relevante organisaties. Andere onderwerpen van gesprek waren ondermeer de Wet op de archeologische monumentenzorg (WAMZ), de wijziging van de adviesplicht naar adviesbevoegdheid van de minister van OCW, 2008 Jaar van het religieus erfgoed en de organisatie van de Nederlandse Restauratiebeurs.

De coördinator vertegenwoordigde de steunpunten in de programmacommissie van *Monumentenzorg in de Praktijk*. De commissie kwam in 2007 viermaal bijeen.

Namens de provinciale steunpunten had de coördinator zitting in de Raad van Advies van de Nederlandse Restauratiebeurs. De raad kwam in 2007 tweemaal bijeen.

De coördinator is lid van de Stuurgroep *ROP Zuid West* en adviseert het bestuur van de stichting.

Versterking (archeologische) taken

Provinciale Staten stelden de Nota Archeologie vast, die het mogelijk maakt dat het Erfgoedhuis de lang gewenste archeologische capaciteit kon krijgen. Daartoe kon op 1 oktober een medewerker worden aangesteld.

Er waren 69 gemeenten zonder archeologievergunning waarop het Steunpunt zich richtte. Daarvan zijn er 9 die zelf of samen met buurgemeenten archeologisch beleid ontwikkelden. Het SP is hier volgend en levert bijvoorbeeld second opinions. Zo werd voor Capelle aan den IJssel de Nota Archeologie + bijbehorende verwachtingenkaart beoordeeld.

De overige 60 gemeenten worden actief ondersteund. Voor 16 daarvan werd een Uitgangspuntennotitie Archeologie opgesteld en voor 2 gemeenten een Beleidsnota. Aan 39 gemeenten werd voorlichting in enige vorm (presentaties b.v.) gegeven. Het SP was betrokken bij de ontwikkeling van een zogenaamde archeologische *toolkit* voor gemeenten. Met de PZH vond vijf maal afstemmingsoverleg plaats.

Ruimtelijke monumentenzorg

Als pilot werd in de gemeente Vlist een Belvederescan opgesteld. De werkzaamheden voor deze scan zijn grotendeels verricht in 2006. Het resultaat van de scan werd op 27 februari 2007 gepresenteerd aan de wethouders en ambtenaren monumentenzorg en ruimtelijke ordening van Vlist. De gemeente heeft aangegeven de aangedragen suggesties te gebruiken bij de ontwikkeling van haar erfgoedbeleid.

Het SP heeft op uitnodiging van de PZH bijgedragen aan het opstellen van een strategische agenda voor het veenweidegebied Gouwe Wiericke.

Centraal gelegen in het Groene Hart, beslaat het gebied de gemeenten Bodegraven en Reeuwijk en delen van de gemeenten Boskoop, Waddinxveen, Gouda, Vlist, Alphen aan den Rijn en Woerden. Tal van organisaties nemen deel aan dit project. De strategische agenda dient om input te leveren vanuit de maatschappelijke organisaties voor het op te stellen Veenweidepact voor het gebied en is tot stand gekomen door middel van een viertal (workshop)bijeenkomsten.

In het kader van de ontwikkeling van een woonwijkje in de gemeente Liesveld, in een gebied waar zich een donk bevindt, heeft op het steunpunt overleg plaatsgevonden tussen de gemeente en de provincie over behoud van het archeologische bodemarchief en de wijze waarop de aanwezige waarden zouden kunnen worden doorvertaald naar de opzet en vormgeving van de woonwijk. De PZH heeft 2008 uitgeroepen tot provinciaal jaar van de Landgoederen en Buitenplaatsen. Om ideeën en activiteiten te genereren voor het themajaar heeft EGH eind 2007 een tweetal brainstormbijeenkomsten georganiseerd. Voor de bijeenkomsten werden tal van organisaties uitgenodigd waarvan kan worden verwacht dat zij een bijdrage aan het themajaar kunnen leveren. De bijeenkomsten hebben geresulteerd in concrete activiteiten die door instellingen met een boekjaarsubsidie zullen worden ontwikkeld en activiteiten die door de overige instellingen kunnen worden ontwikkeld voor zover er financiële middelen ter beschikking worden gesteld. De resultaten van de inventarisatie werden aan de PZH verstrekt.

Er werden drie bouwplannen behandeld, zie bijlage.

Informatie en digitalisering

Informatiedagen

In 2007 heeft het Steunpunt twee informatiemiddagen georganiseerd voor gemeenteambtenaren over actuele thema's. De middagen vonden plaats in EGH en werden voorbereid door de algemene consultant van het SP.

Op 5 juli werd in samenwerking met de RACM en het NRF een middag georganiseerd over de *Regeling Rijkssubsidiëring Wegwerken Restauratieachterstand* (RRWR 2007) die voorjaar 2007 van kracht werd. Veertien gemeenten maakten van de mogelijkheid gebruik nader geïnformeerd te worden over de regeling. Er werden twee korte presentaties gegeven door medewerkers van de RACM en het NRF, waarna uitgebreid de tijd werd genomen vragen te beantwoorden. De meeste gemeenteambtenaren hadden vragen over concrete restauratieprojecten en zijn tijdens de informatiebijeenkomst verder op weg geholpen.

De tweede informatiemiddag vond plaats 27 november en had de architectuur, stedenbouw en beeldende kunsttoepassingen uit *Wederopbouwperiode* tot onderwerp. Hiertoe werd samengewerkt met verschillende organisaties die zich de afgelopen jaren hebben beziggehouden met deze thematiek. Anita Blom – projectcoördinator Wederopbouw van de RACM – vertelde over het inventarisatieproces van het rijk en de totstandkoming van de lijst met 100 potentiële rijksmonumenten uit de periode tot 1958 die kort daarvoor door minister Plasterk bekend was gemaakt. Johan de Haan van Het Oversticht vertelde over het provinciale project Naoorlogs Bouwen Overijssel. Alice Gut en Gertjan van der Harst van de gemeente Delft gaven inzicht in inventarisatie van Wederopbouw wijken die de gemeente onlangs heeft afgerond. Het aantal aanwezigen was 16. Een verslag van de bijeenkomst is verzonden naar alle Zuid-Hollandse gemeenten.

Deskundigheidsbevordering

Cursussen gemeenteambtenaren

Om de deskundigheid van gemeenteambtenaren die archeologie in hun pakket hebben of krijgen te vergroten, heeft het SP vier cursusedagen *archeologie* georganiseerd. Twee daarvan richtten zich op ambtenaren die weinig of geen kennis hebben van archeologie (Archeologie voor beginners) en vonden plaats op 1 februari en 15 maart in het EGH. De twee dagen die zich richtten op meer gevorderde ambtenaren werden georganiseerd op 29 maart en 19 april, eveneens in EGH. Docent was Heleen van Londen, universitair docent Archeologische Monumentenzorg, cultuurlandschap en erfgoed aan de Universiteit van Amsterdam. Voor de cursusedagen werden twee syllabi samengesteld. Op de beginnerscursus werd door 23 en op de gevorderdencursus door 19 ambtenaren ingetekend. Zij waren afkomstig uit de gemeenten Alblasterdam, Alkemade, Barendrecht, Bernisse, Binnenmaas, Bodegraven, Brielle, Capelle aan den IJssel, H-I-Ambacht, Hillegom, Jacobswoude, Korendijk, Leerdam, Leidschendam-Voorburg, Midden-Delfland, Noordwijkerhout, Reeuwijk, Ridderkerk, Schoonhoven, Strijen, Westvoorne en Zederik.

De cursus *Actualiteiten en Ontwikkelingen Zuid-Holland* werd samen met de RACM, het NRF en SEN in het kader van Monumentenzorg in de Praktijk georganiseerd op 30 oktober in Capelle aan den IJssel. Het aantal deelnemers was 31 (gemeenteambtenaren monumentenzorg en archeologie uit 20 Zuid-Hollandse gemeenten).

De consulent archeologie van het SP verzorgde een presentatie over de ondersteuning die het SP biedt bij het ontwikkelen en implementeren van gemeentelijk archeologiebeleid. De coördinator SP verzorgde in het kader van Monumentenzorg in de praktijk als docent een onderdeel van de cursus *Herbestemming van monumenten*. Tijdens de cursus werd aandacht geschonken aan de herbestemming van kerkgebouwen, industrieel erfgoed en historische boerderijcomplexen. De cursus is in 2007 tweemaal gehouden en wel op 29 mei en 2 oktober. Het aantal deelnemers was 13, respectievelijk 9. Zie ook onder opdrachten en andere activiteiten. De coördinator nam als docent deel aan de cursus *Cultureel Erfgoed een kennismaking*. De cursus werd georganiseerd op 11 september in Gouda en is bedoeld voor beginnende gemeenteambtenaren monumentenzorg en archeologie. Het aantal deelnemers was 15.

Opdrachten en projecten

Opdrachten

In opdracht van de Stichting Groene Hart werd het project *Agrarisch Erfgoed Groene Hart* uitgevoerd. Doel van het project is eigenaren van agrarisch erfgoed via een quick scan te helpen in het herbestemmingproces van cultuurhistorisch waardevolle agrarische objecten zonder functie. De eigenaren ontvangen korte adviezen over cultuurhistorie, ruimtelijke ordening, (landschap)architectuur, restauratie en bouwkostencalculatie en exploitatiecalculatie. Lyanne de Laat fungeert als projectleider. Er wordt gewerkt met een team van externe adviseurs met expertise op de voornoemde kennisgebieden.

In 2007 zijn vijftien boerderijcomplexen bezocht. Dit heeft geleid tot acht verkorte adviezen en zeven quick scan adviestrajecten. Op 29 maart werd een symposium georganiseerd.

Locatie was de kaasboerderij van de familie Hoogerwaard in Ouderkerk aan den IJssel. Er waren ruim 50 bezoekers. De wethouders Ron Gast en Klaas Dogterom (Moordrecht en Ouderkerk), alsmede oud-statenlid Boudewijn Bruil en Lyanne de Laat (projectleider EGH) verzorgden een presentatie.

Aansluitend vonden workshops plaats, onder meer over de mogelijkheden van behoud van agrarisch erfgoed voor nieuwe bestemmingen.

In opdracht van de *gemeente Schiedam* heeft het SP voor twee ontwikkellocaties in het beschermde stadsgezicht van deze gemeente Cultuurhistorische Effectrapportages (CHER) opgesteld (één voor het UTO terrein en één voor het zogenaamde Gat van Bolmers).

In opdracht van de *gemeente Brielle* werd een quick scan verricht naar de belevingswaarde van de Vesting Brielle vanuit cultuurhistorisch perspectief.

Het SP kreeg van de *gemeente Noordwijkerhout* de opdracht om een beleidsnota en bijbehorende verordeningen op te stellen voor aanpassing van het gemeentelijke monumentenbeleid. Daarnaast stelt het SP redengevende omschrijvingen op voor 27 objecten die de gemeente wil aanwijzen als gemeentelijk monument. De aanwijzingsprocedure wordt door het SP. De opdracht zal naar verwachting medio 2008 worden afgerond.

Projecten

Het meerjarige project (2006-2007) *Systeem van de historische stad* behelst een onderzoek naar de werking van het op de Monumentenwet gebaseerde beschermingsinstrument: de van rijkswege beschermde stadgezichten. Het onderzoek wordt verricht door Marcel van Winsen en Hugo van Velzen van Flexus AWC uit Rotterdam. De coördinator heeft zitting in de klankbordgroep. In samenwerking met de onderzoekers is een tussentijdse inhoudelijke en financiële rapportage opgesteld. Afronding is voorzien medio 2008.

Op instigatie van de provinciale steunpunten en de Stichting Kerkelijk Kunstbezit Nederland is 2008 het *Jaar van het religieus erfgoed*. In 2007 werd hiertoe een stichting in het leven geroepen en werden vijf werkbijeenkomsten gehouden. Voor de samenstelling van de provinciale activiteitprogramma's werd door de Steunpunten met relevante organisaties samengewerkt. Voor de financiering van deze programma's werd een beroep gedaan op de provinciale overheden. Alle provincies, behalve de PZH, stelden bijdragen ter beschikking. In Zuid-Holland konden dus slechts zeer bescheiden activiteiten worden ontwikkeld.

Het Steunpunt is - samen met Kunstgebouw - door de gemeente Leiderdorp gevraagd een haalbaarheidsstudie te verrichten naar het ontwikkelen van een project *van Klei naar Kunst* rond het bodemarchief van de regio Holland -Rijnland.

MUSEUMCONSULENTSCHAP

Ondersteuning Zuid-Hollandse musea

Advies op maat

De vele Zuid-Hollandse musea vormen vaak nog onontdekte schatkamers voor cultuurliefhebber en – toerist. Het EGH helpt door zijn ondersteuning musea te ontsluiten en te verbeteren. In 2007 hebben de museumexperts van het EGH op tal van manieren de Zuid-Hollandse musea ondersteund. Het aantal adviezen op maat steeg, al viel de helpdesk wat terug. Daarentegen nam het aantal adviezen op de werkvloer sterk toe tot 41 (zie bijlage). Waar mogelijk of wenselijk werd daarbij samengewerkt met andere afdelingen, zoals bij een advies voor het Hoogheemraadschap in Leiden. Speerpunten in het werk waren onder meer: Museumregistratie, MusIP en Veiligheidszorg. Ook de Vereniging van Musea in Zuid-Holland werd op contractbasis ondersteund. Verzorgd worden onder meer: secretariaat, ondersteuning bestuur, voorlichting (elektronische Nieuwsbrief en website) en alle voorkomende uitvoerende werkzaamheden.

Museumregistratie: kwaliteitsverhoging

In 2007 werden een aantal zogenaamde herijkingen gedaan: musea waarvan de vijf jaar oude registratie moest worden verlengd. Er werden 8 musea herijkt en één nieuw museum opgenomen in het Register. Daarnaast hebben er door fusie of andere oorzaken een aantal musea hun oude registratie niet verlengd, waardoor er in het totaal minder musea uit Zuid-Holland in het Museumregister zijn opgenomen. Het aantal geregistreerde musea in Zuid-Holland ligt nu op 55.

Facilitering

In 2007 werden de EGH-dataloggers en thermohygrografen gedurende bijna het hele jaar uitgeleend (langdurige bruiklenen). De lux- en UV-meters kunnen maar voor maximaal een week uitgeleend worden en daar werd vier keer gebruik van gemaakt. Het nummersetje, om museumobjecten op een veilige manier te nummeren, werd aan 10 museummedewerkers verkocht. Voor de verkoop van overige artikelen: zie bijlage.

Informatie en digitalisering

Museumgids, Museumpeil

De *Museumgids Zuid-Holland 2007*. Samen met de afdeling Intersectoraal werd deze uitgave voor de tweede keer verzorgd. Dankzij samenwerking met het AD kon de oplage verhoogd worden van 160.000 in 2005 naar 325.000 in 2007. Een groter aantal musea ging in de gids participeren. De gids werd op 29 maart 2007 in Scheepswerf de Delft in Rotterdam gepresenteerd aan wethouder Cultuur van Rotterdam Ohran Kaya en aan gedeputeerde Erik van Heijningen.

Verder werden bijdragen geleverd aan *Museumpeil* en aan *Museumvisie*. Het MC verstrekt ook informatie via de EGH-website en met de eigen elektronische nieuwsbrief.

Het Museumconsulentschap verzorgde vijf Nieuwsbrieven voor de Zuid-Hollandse musea.

Ook aan de *Ronde van Zuid-Holland* langs gemeentebesturen nam het Museumconsulentschap actief deel.

Op 6 december heeft de algemeen museumconsulent een lezing gehouden voor 50 studenten van de Reinwardt Academie in Amsterdam, onderwerp was de veelvoud aan koepelorganisaties voor musea in Nederland. Wie doet wat, wat zijn de verschillen en waar kan een student naar toe voor wat voor soort vragen.

MusIP

In 2007 werden van 21 musea uit de steden Den Haag en Rotterdam de deelcollecties geïnventariseerd en zijn de gegevens van de 89 musea uit de eerste fase (2002-2004) geactualiseerd. Dit werk werd uitgevoerd door een projectmedewerker. De samenvoeging van de gegevens van de musea uit de eerste en tweede fase heeft geleid tot het rapport *Schatkamers*. EGH zal op basis van het rapport nieuwe diensten en projecten ontwikkelen die leiden naar een beter museumbestel in ZH. De museumwereld kan gemakkelijker collecties en objecten beheren, afstoten of verkrijgen en uitruilen.

Deskundigheidsbevordering

Succesvolle cursussen professionals en vrijwilligers

Bij de cursussen ging het om onder andere de kennisdomeinen: bedrijfsvoering, behoud en beheer, registratie en publiekstaken. In het verslagjaar zijn de volgende cursussen gegeven: *Omgaan met fotocollecties*, *Digitalisering: Een stappenplan*, *Het nummeren van museumobjecten* en *Werken met klimaatapparatuur*. De basiscursussen *Behoud en Beheer*, *Registratie & Documentatie* en *Museum en Publiek* werden weer opnieuw aangeboden. Voor het eerst werd de cursus *Behoud van (moderne) schilderijen* gegeven in het Mauritshuis. Dit was zo'n succes dat deze in 2008 wederom wordt aangeboden. *Collectieregistratie in Adlib Museum werd vooruitgeschoven naar 2008*. De reeks intervisiesessies *Informatie op museumlocatie* behandelde twee nieuwe onderwerpen: verbouwingen en profilering van musea. Daarnaast is MusIP aan de orde gekomen. Deze drie middagen werden goed bezocht. De cursussen *PR en Communicatie* en *Museumwinkels* staan beschreven bij PR en Marketing. EGH participeerde in *Museumpeil* dat twee keer verscheen, het voorjaarsnummer had als thema *Samenwerking*, het najaarsnummer ging over *Veiligheidszorg*.

De succesvolle reeks van intervisiesessies *Informatie op Museumlocatie* had drie thema's: *de digitale deur tot het erfgoed in Nederland: MusIP en Collectiewijzer*, *Bestuur op afstand of dichtbij?* En *programma LAMO, selecteren en afstoten van collectie*.

Ook zijn een aantal in-company trainingen gegeven, waaronder *Klantvriendelijk werken voor suppoosten* in het Museum Panorama Mesdag. Nieuw was een in-company training met betrekking tot *Behoud en beheer van computercollecties*, samen met ICN en de stichting Digitaal Erfgoed Nederland. Deze cursus is gehouden in maart van 2007.

Opdrachten en projecten

Haalbaarheidsonderzoeken en andere opdrachten

In het verslagjaar verwierf het MC 6 opdrachten

In het *Gemeentemuseum Den Haag* en het *Museum Bredius* werden nulmetingen uitgevoerd in het kader van een opdracht van de Gemeente Den Haag. Het Museumconsulentschap nam daarbij de taak van de Erfgoedinspectie over, de laatste was bereid als kwaliteitsbewaker te fungeren.

In 2007 heeft het EGH van de Gemeente Schiedam de opdracht gekregen het Stedelijk Museum Schiedam te inspecteren. Dit heeft geresulteerd in een contract met de gemeente waarbij het Stedelijk Museum Schiedam driejaarlijks wordt geïnspecteerd. Dit is vastgelegd in een beheersovereenkomst. Ook werd EGH gevraagd een cultuurhistorische waardebepaling te maken van de collectie van Museum 't Oude Raadhuis te Leerdam, dat al enige tijd is opgeheven. De collectie bevindt zich op de zolder van het voormalige museumgebouw. De gemeente heeft de opdracht gegeven een onderzoek te doen naar de collectie. In 2007 is gestart met de eerste fase van dit project: het inventariseren van de collectie. Er zijn twee projectmedewerkers aangesteld die onder leiding van de consultant registratie, documentatie en publiekstaken de gehele collectie ter plekke hebben geïnventariseerd.

Veiligheidszorg

Het EGH heeft in een aantal regio's het project *Veiligheidszorg* opgezet. Daarbij werken collectiebeherende instellingen, en hulpdiensten en gemeenten samen aan een netwerk ter voorkoming van calamiteiten. Accent ligt op zorg voor collecties bij rampen.

In 2007 heeft het MC deze formule in de regio's Zuid en Rotterdam Rijnmond uitgevoerd. In totaal hebben 27 collectiebeherende instellingen hieraan deelgenomen en hebben 10 gemeenten een financiële bijdrage geleverd.

PROVINCIAAL HISTORISCH CENTRUM

Knooppunt voor geschiedenis van Zuid-Holland

Het Provinciaal Historisch Centrum (PHC) maakt sinds 2005 deel uit van het EGH. Het heeft als doel de geschiedenis van Zuid-Holland en de daarbij behorende archiefcollecties onder de aandacht van een breed en divers publiek te brengen. Een Programmaraad begeleidt de werkzaamheden; de Programmaraad bestond uit vertegenwoordigers van: Nationaal Archief, de Provincie ZH / Provinciale Archiefinspectie, de Kring van Zuid-Hollandse Archivarissen en het Overleg van Zuid-Hollandse Historische Verenigingen en EGH.

Het PHC participeerde in 2007 actief in: Stichting Geschiedschrijving Holland (SGH), de Historische Vereniging Holland (HvH), het Landelijk Overleg Regionale Geschiedbeoefening (LORG), Regionaal Historisch Centrum Holland-Rijnland (RHCHR), de werkgroep Nationaal Overleg Regionale Audiovisuele Archieven (NORAA), de Werkgroep Jaar van de Molens 2007 en de Werkgroep Regionaal Depot Delfland.

Voorts werd deelgenomen aan studiebijeenkomsten van de Archiefschool, de Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland (KVAN); Digitaal Erfgoed Nederland (DEN), de Taskforce Audiovisuele Archieven, de Taskforce Digitale Toegankelijkheid Archieven en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Rond bepaalde thema's werd samengewerkt met het Cultuurhistorisch Genootschap Duin- en Bollenstreek, diverse musea, de St. Zuid-Hollands Landschap, ProBiblio, het ZHBT en het Kunstgebouw.

Ondersteuning archieven, historische verenigingen

Actief voor archieven en historische verenigingen

In 2007 werd een helpdesk met e-mail en telefonische functie voor archieven en historische verenigingen onderhouden. In het verslagjaar werden 177 historische verenigingen, archieven en particulieren geadviseerd.

De 5 Regionale Historische Centra werden eveneens met raad en daad bijgestaan. Er konden uit een bescheiden budget bijdragen aan activiteiten van deze RHC's worden verstrekt.

Er werd een bijeenkomst georganiseerd van het OHVZH (Overleg Historische Verenigingen Zuid-Holland) waarin informatie werd uitgewisseld, actuele ontwikkelingen werden besproken en keuzes werden gemaakt m.b.t. toekomstige activiteiten.

In overleg met het OHVZH werd een studiemiddag georganiseerd getiteld *Ken uw plaats* (over de organisatie en de inhoud van lokale cursussen over historie en cultureel erfgoed van de eigen plaats). Het PHC nam actief deel aan regio-overleggen van historische verenigingen in Voorne-Putten, Westland, Alblasserwaard/Vijfheerenlanden en de Krimpenerwaard. De Historische Vereniging Holland werd ondersteund bij uitgave van het Historisch Tijdschrift Holland en de organisatie van de 'Hollanddag' en de 'Hollandprijs'.

Het PHC neemt deel aan de voorbereiding van tv-serie 'Het verleden van Nederland' (deel ZH) Voor de Kring van Zuid-Hollandse Archivarissen verzorgde het PHC secretariaat en ondersteuning, o.m. voor de Hollandse Archivarissendag. In 2007 kwamen bestuur vier keer en de Kring drie keer bijeen.

De ondersteuning van RHC's werd gefocust op de ontwikkeling van de gezamenlijke website www.geschiedenisvanzuidholland.nl, die op 21 juni officieel werd opgeleverd. Voorts werden financiële bijdragen verstrekt aan drie gemeenten (HIAmbacht, Giessenlanden en Binnenmaas) die hun historische archieven overdroegen aan een RHC (de bijdragen zijn bedoeld voor het schonen en/of registreren van de over te dragen archieven). Ter ondersteuning van de RHC's werd onderzoek uitgevoerd naar de relatie met regiogemeenten (activiteiten, tarieven, etc) en samenwerking met andere culturele instellingen, i.h.b. (basis)bibliotheken.

De ondersteuning richtte zich voorts op uitbouw van RHC-functies, met bijzondere aandacht voor de ontwikkeling van zgn. Archievensteunpunten in basisbibliotheken en digitalisering van collecties. Het PHC nam als adviseur deel aan de bestuursvergaderingen van RHC Holland-Rijnland.

Programmaraad

De ontwikkeling van het RHC-bestel werd besproken in de Programmaraad. De belangrijkste conclusies waren: (1) de RHC-vorming heeft in ZH (zoals beoogd) een eigen gezicht gekregen; er is sprake van 'gebieds-RHC's' (regioarchieven) en één PHC dat geen collectie beheert, maar o.m. dienst doet als 'digitale etalage' voor de ZH'se archiefcollecties; (2) de overbrenging van historische collecties naar Gebieds-RHC's gaat gestaag door; (3) RHC-doelen (digitalisering; publieksgerichtheid en samenwerking met andere culturele instellingen) worden verder ontwikkeld en versterkt; (4) in dit licht kan beter worden gesproken van 'regionale historische samenwerking' dan van RHC-vorming, omdat dat laatste te veel een fysieke organisatie veronderstelt (terwijl het primair om de realisatie van genoemde beleidsdoelstellingen gaat).

Informatie en digitalisering

Stevige promotie en voorlichting

Conform het Communicatieplan werden vijf persberichten uitgebracht en ca. 40 als concept voor externe organisaties voorbereid. Dit leidde tot ca. 130 publicaties in uiteenlopende media (van vaktijdschriften tot huis-aan-huisbladen). PHC produceerde vier in (vak)tijdschriften gepubliceerde artikelen. Er werden informatiefolders over het PHC en over beschikbare exposities ontwikkeld en verspreid, de powerpointpresentatie is geactualiseerd. Het PHC-deel van de EGH-website werd actueel gehouden en er zijn vier Nieuwsbrieven uitgebracht waarin actuele informatie aan ca. 900 abonnees werd verstrekt.

Het PHC produceerde de volgende publicaties of droeg daaraan actief bij: 'Blauwe ader van de Bollenstreek 350 jaar Haarlemmertrekvaart – Leidsevaart 1657 - 2007', 'Hollanders en het water; twintig eeuwen strijd en profijt', 'Zuid-Hollanders en het water' (uitgebreide cultuurtoeristische folder), 'Molenrijk Zuid-Holland; 224 molens in beeld', 'Molens in Zuid-Holland' (uitgebreide cultuurtoeristische folder) en 'Op zoek naar de verdwenen middenstand'.

Voor studenten culturele wetenschappen van de Erasmus Universiteit en enkele historische verenigingen werden presentaties verzorgd.

Het Provinciaal Historisch Centrum digitaal

Het PHC verzorgde de coördinatie, het onderhoud, beheer, de redactie en webmastering van de Geschiedenisbank – digitaal podium en databank van ZH'se Historische Verenigingen. De GB werd actueel gehouden, verder uitgebreid en waar mogelijk afgestemd op andere sites, i.h.b.

www.geschiedenisvanzuidholland.nl. Er is een beeldbank gebouwd t.b.v. de Historische Verenigingen. Deze wordt in 2008 operationeel. Zie www.beeldbank.geschiedenisbank-zh.nl

Het aantal deelnemende verenigingen steeg van 87 naar 95, waarvan inmiddels 77 op de site te zien zijn. De GB werd in 2007 ca. 37.000 keer bezocht.

Samen met Zuid-Hollandse archieven en het Nationaal Archief is een omvangrijke website/databank www.geschiedenisvanzuidholland.nl ontwikkeld. Het is het digitale podium voor het 'historische verhaal van ZH en de daarmee verbonden archiefcollecties' en de 'digitale etalage' voor de ZH'se archiefcollecties. De oplevering vond plaats op 21 juni; sindsdien wordt de site beheerd en verder ontwikkeld door het PHC. De oplevering van de site kreeg ruime publiciteit; sindsdien is de site ca. 30.000 keer bezocht. Eind 2007 is de databank uitgebreid met de Groene Hart-archieven. In totaal zijn nu 10 archieven doorzoekbaar.

Het PHC ondersteunde het project *Zuid-Hollandse collecties digitaal*, dat gesubsidieerd werd door Senter Novem, en geïnitieerd door Gemeentearchief Schiedam (projectleider), Stadsarchief Vlaarding, DiEP, Erfgoed Delft en Streekarchief Goeree-Overflakke. Zij willen EAD gebruiken om hun toegangen digitaal beschikbaar te stellen via www.geschiedenisvanzuidholland.nl. De deelnemers hebben een vijfdaagse cursus EAD/XML van de Archiefschool gevolgd. Het project heeft zich gepresenteerd op de landelijke EAD studiedag. Het PHC heeft een artikel over het project gepubliceerd in het Archiefblad.

Deskundigheidbevordering

Toerusting professionals en vrijwilligers.

De volgende cursussen werden door PHC of PHC + andere afdelingen, verzorgd.

- Basiscursus beheer en behoud van archieven en documentaire collecties (2x)
- Vervolgcurus beheer en behoud van archieven en documentaire collecties
- Oral history
- Mondeling presenteren
- Vrijwilligerswerving en vrijwilligersbeleid
- Studie/informatie bijeenkomst: 'Ken uw plaats/stad'

Projecten

Hollanders en het water/350 jaar Trekvaart Haarlem - Leiden

Het EGH/PHC fungeerde i.o.v. de PZH als opdrachtgever van de Stichting Geschiedschrijving Holland (SGH) voor de productie van de tweedelige publicatie 'De Hollanders en het water; twintig eeuwen strijd en profijt' die in juni werd gepresenteerd. Het gaat hier om een coproductie met de Provincie Noord-Holland. Het PHC was actief betrokken bij de voorbereiding van het boek en daaraan gerelateerde activiteiten; het PHC was in het bestuur van de SGH vertegenwoordigd.

De aandacht voor 'Hollanders en het water' werd bevorderd door de volgende flankerende activiteiten:

- een reizende expositie (die in 2007 op zes plaatsen in de provincie te zien was)
- een daarbij behorende cultuurtoeristische (grote)folder: 'Zuid-Hollanders en het water' (waarin aandacht voor 23 bijzondere 'Waterplekken in ZH')
- activiteiten rond '350-jaar Trekvaart Haarlem - Leiden'; samen met het Cultuurhistorisch Genootschap Duin- en Bollenstreek en Museum De Zwarte Tulp (Lisse) organiseerde het PHC activiteiten rond de herdenking van '350 jaar trekvaart Haarlem-Leiden'. Het PHC coördineerde de realisatie van een boek getiteld 'Blauwe ader van de Bollenstreek' - inmiddels 2^e druk -, een expositie (waardoor museum DZT 60% meer bezoekers trok en die ook nog in drie bibliotheken te zien was)

Jaar van de Molens 2007

In opdracht van de Provincie Zuid-Holland verzorgde het Erfgoedhuis de coördinatie van het Jaar van de Molens 2007 in Zuid-Holland. Ondanks dat het enige tijd duurde voor er zekerheid was over de inhoud van de opdracht, kon een groot aantal activiteiten worden ontwikkeld en ondersteund. Een 'Werkgroep Jaar van de Molens in Zuid-Holland' (waarin PZH, Kunstgebouw, ZHBT, St. Werelderfgoed Kinderdijk, Gilde van Vrijwillige Molenaars ZH, St. de Schiedamse Molens en PHC) begeleidde alles.

Het programma omvatte op hoofdlijnen: 1. een JvdM website, 2. een reizende tentoonstelling + uitgebreide folder (drie drukken), 3. een educatieve website www.molens4u.nl, 4. feest voor vrijwillige molenaars, 5. kunstmanifestaties 'Blaas de molen op', 6. een nieuw Molenboek 'Molenrijk Zuid-Holland', 7. een studie naar herbouw van een van een verdwenen molentype 8. stimulering van diverse lokale 'molenactiviteiten'.

Voor meer uitgebreide beschrijving wordt verwezen naar een separaat verslag.

Tentoonstellingen

Reizende exposities kwamen overal

Het aanbod van de door het PHC gecoördineerde Tentoonstellingsdienst werd verbreed en uitgebreid. In 2007 werden de hieronder genoemde exposities getoond op 36 plekken in de provincie waar veel publiek komt, i.h.b. gemeentehuizen, bibliotheken en bezoekerscentra:

- Gebouwd Hollands Erfgoed - over monumentenzorg in ZH
- Romeinen in Zuid-Holland - over archeologie in ZH
- Holland ze zeggen - over de geschiedenis van de Hollanden
- Kastelen en Buitenplaatsen in Zuid-Holland
- Water in Zuid-Holland
- De Blauwe Ader van de Bollenstreek
- Molens in Zuid-Holland

Er is een folder over de exposities gemaakt en verspreid; bij Romeinen in ZH zijn vragenlijsten voor jonge bezoekers (niveau voortgezet onderwijs) vervaardigd. Het PHC ondersteunde openingen door conceptpersberichten, publiciteit e.d. Ten behoeve van opslag van tentoonstellingsmateriaal en het vervoer zijn een depot en een busje beschikbaar.

ERFGOEDEDUCATIE

Ondersteuning scholen en erfgoedinstellingen

Accent op ondersteuning en werving

In 2007 werd het accent gelegd op de werving van scholen voor *Erfgoedspoor* en de ondersteuning van erfgoedinstellingen bij de ontwikkeling van hun educatieve taken.

Via de helpdeskfunctie konden veel vragen over erfgoededucatie beantwoord worden. Voor meer uitgebreid advies werd per geval bezien of dat op de werkvloer gegeven kon worden. Een 20-tal erfgoedinstellingen is *in-company* ondersteund door productbegeleiders van *Erfgoedspoor*. Voor iedere erfgoedinstelling werd 30 uur uitgetrokken. Samen werd gewerkt aan: opzet programma voor het bezoek van de leerlingen, bruikbaar voorbereidend lesmateriaal voor de leerkracht en het zinvol en nuttig aan het werk zetten van leerlingen. Voorbeelden van eindproducten zijn: *Stadswandeling Leerdam, Kijk, de Regthuystoren, Eeuwenlang Droge Voeten, Het geheim van de smid*.

Regelmatig vloeiden uit deze adviezen ook opdrachten voort: bijvoorbeeld de ontwikkeling van onderwijsprojecten rond de Limes, Oude Hollandse Waterlinie, Landgoederen, Canon van Oegstgeest en Lang Geleden (ProBiblio). In alle gevallen wordt aangestuurd op opname in *Erfgoedspoor*.

Voor het VMBO werd in het kader van Het jaar van de Molens een website opgezet:

www.molens4you.nl. De site ontbeerde nog enkele handleidingen die voor later staan gepland.

De negen regionale Platforms voor Cultuureducatie werden actief ondersteund. Met de aangestelde cultuurbemiddelaars werden werkafspraken gemaakt. De erfgoedprojecten die de cultuurbemiddelaars onder handen hebben werden actief begeleid. Inzet is steeds de gerealiseerde projecten onder te brengen in *Erfgoedspoor*. Met de PCE's werd in het najaar de presentatie *Culted* verzorgd. Hiertoe werden een publicatie en dvd uitgebracht.

Op verzoek van PZH is gestart met een gezamenlijke website van Kunstgebouw, Pro Biblio en EGH: www.cultuurmenu-zh.nl. Daarnaast werd ook het gezamenlijke project *De Ontdekking* gestart. EGH kreeg Basisscholen werden eenmalig in de gelegenheid gesteld een aanvraag voor subsidie te doen ten behoeve van een cultuureducatief project. EGH verzorgde dit onderdeel.

Het educatief project *Een Monument van een Schip* (Varend Erfgoed) werd afgerond. Momenteel zijn vijf lesplaatsen gecreëerd. Ingezet wordt op de lokale overname van dit project voor het basisonderwijs. Waar mogelijk vindt het zijn verankering in *Erfgoedspoor*.

Samen met de Tentoonstellingsdienst werden de exposities *Romeins Zuid-Holland* en *De Vitrine* ontwikkeld.

Erfgoedspoor: steeds meer klanten

In juni vond de officiële start van Erfgoedspoor voor het VO plaats. De eerste vijf deelnemende VO-scholen presenteerden hun Erfgoedspoor-programma op een informatiemarkt. Alle VO-scholen waren voor deze bijeenkomst in Fort Hoek van Holland uitgenodigd. Het startschot werd gelost door Statenlid Ivo ten Hage.

Veel tijd en energie werden besteed aan de afzet van de formule *Erfgoedspoor* bij scholen (BO en VO), erfgoedinstellingen en gemeenten. De formule ondervindt steeds meer waardering vanuit het veld, dit betekent echter niet dat de scholen zich spontaan aanmelden. De wervingsacties hield onder meer in: kennismaken, uitleg geven, gelegenheid geven voor terugkoppeling en partijen begeleiden bij het 'op de rails zetten' van de uitvoering van de Erfgoedspoorprojecten.

In 2007 werden alle regio's van Zuid-Holland bewerkt met de Erfgoedspoor Karavaan: een promotietour langs vijf locaties. Persoonlijk contact, op de werkvloer, bleek altijd weer het beste te werken.

Als gevolg van alle inspanningen kon het aantal contracten *Erfgoedspoor* in 2007 flink verhoogd worden.

Erfgoedspoor: nu inclusief manuals

De gemiddelde erfgoedinstelling is nog onvoldoende toegerust om te voldoen aan de eisen die het moderne onderwijs stelt aan cultuureducatie. Het gaat om: geschikte thema's voor de verschillende jaargroepen, onderbouwde didactiek, handleiding voor de leerkracht, een aantrekkelijke opzet van het excursieprogramma en zinvolle opdrachten voor de leerling. In 2007 werd daartoe het Handboek Erfgoedspoor uitgegeven. Hierin wordt uitvoerig de procedure beschreven die school, instelling en gemeente moeten volgen om een volwaardig educatietraject aan te gaan. Er zijn drie Handboeken: voor de erfgoedinstelling, voor de basisschool en voor het voortgezet onderwijs (secties geschiedenis en aardrijkskunde).

Ook ontwikkelde het Erfgoedhuis de eerste vijf delen van de serie *Werken met...* : lesmodellen die dienen als leidraad voor de erfgoedinstelling die participeert in *Erfgoedspoor*. Daarnaast werden ook enkele voorbeeldprojecten opgesteld die alle een vertaling kregen naar diverse locaties. Het gaat om projecten over: *Kijken naar Monumenten, de Polder, Tweede Wereldoorlog, Werken met Archiefstukken* en *Verzamelen*.

Onderwijskundigen Zeeman & De Regt werkten vanaf het najaar ook aan een instrument dat *Erfgoedspoor* en de *Nationale Canon* koppelt: leerkrachten kunnen hiermee de 'vensters' verbinden met *Erfgoedspoor*. Ook maakten zij een start met het eerste Theoretisch Kader voor erfgoededucatie. Een dergelijk kader is nog niet beschikbaar in Nederland.

Tenslotte werd een aanvang gemaakt door Bureau Letty Ranshuysen met een evaluatie van 4 jaar *Erfgoedspoor*.

Informatie en digitalisering

In 2007 zijn vier digitale nieuwsbrieven verzonden naar BO en VO. Ook de beide websites: educatie en erfgoedspoor, vervulden hun rol in de digitale voorlichting over de activiteiten van de afdeling. De website www.erfgoedspoor.nl werd in 2007 geheel vernieuwd.

Deskundigheidbevordering

Samen met Pro Biblio en Kunstgebouw werd twee maal een zogenaamde ICC cursus verzorgd.

ONZE RESULTATEN IN 2007: KENGETALLEN

Personeel		
	2007	2006
aantal medewerkers	38	38
aantal FTE	33.14	31,31
mutatie FTE	+1.83	+0.61
man/vrouw	19/19	19/19

Monumentenwacht				
	2007		2006	
Advies op maat	Aantal inspecties	gemiddeld aantal uren	aantal inspecties	gemiddeld aantal uren
rendabel*	681	5,1	662	5,2
onrendabel*	671	10,3	663	10,4
<i>Abonnementen</i>				
rendabel*	1852	67%	1832	67%
onrendabel*	922	33%	910	33%
totaal	2774	100 %	2742	100%
*rendabel: woonhuizen, boerderijen, horeca				
** onrendabel: overige gebouwen en bouwwerken				

Provinciaal Steunpunt Monumentenzorg en Archeologie		
	2007	2006
Advies op maat		
Gemeenten	117	34
Particulier initiatief	37	21
Overigen	51	26
Informatie en digitalisering		
<i>Digitale planner</i>		
Gemeenten	0	0
Plannen	0	0
<i>Bouwplanoverleg</i>		
Gemeenten	3	4
Plannen	3	5
Projecten en opdrachten		
Culturele planologie	1	2
Tentoonstelling	0	0
Hergebruik	0	0
Gemeenten	4	3
Overigen	1	2
Onderzoek/ ruimtelijke mon.zorg	1	1
Sectoraal erfgoed/voorbereiding	1	1

Museumconsulentschap		
	2007	2006
Advies op maat		
Helpdeskadviezen	90	100
Geregistreerde musea	59	67
Herijkte musea	4	11
Voorlopig geregistreerde musea	0	1
In-companyadvies (werkbezoek)	41	20
Projecten en opdrachten		
Nulmetingen voor collecties musea	3	3
Haalbaarheidsonderzoek	3	3
Informatie en digitalisering		
Deelnemende musea		90
Verkoop / verhuur		
Meetapparatuur uitlenen	13	9
Nummersetje	5	12
Syllabi bij cursussen, losse verkoop	3	8
Jubileumboek VMZH	0	21

Provinciaal Historisch Centrum		
	2007	2006
Advies op maat/ondersteuning		
Grote adviezen	4	2
Helpdesk: archieven en andere instellingen	29	11
Helpdesk: historische verenigingen	58	46
Kring ZHse Archivarissen	4	4
Kring-bestuur	3	3
Overleg ZHse Hist. Verenigingen	2	4
Informatie en digitalisering		
PHC website	2	2
Tentoonstelling	36	18
Publicaties	11	9
Projecten en opdrachten		
RHC vorming	4	4
Conservering	1	1
Geschiedenis	4	4

Deskundigheidsbevordering		
	2007	2006
Aantal deelnemers	242	234
Aantal cursussen	20	20
Afgelast	3	3
Doorgegaan	17	17
Bezettingspercentage	71%	78%

Erfgoededucatie		
	2007	2006
Advies op maat		
Leerlingen	BO: 4393 VO: 950	BO: 2042 leerlingen VO: 1650 leerlingen
Scholen	176 scholen BO 21 scholen VO	18 scholen 2107 leerlingen 6 instellingen
<i>Erfgoedspoor</i>	54 scholen BO 5203 leerlingen 5 scholen VO 2140 leerlingen	45 scholen 5000 leerlingen 26 instellingen
Projecten en opdrachten		
Opdrachten	11	8
Lesprojecten BO	3	4
Lesprojecten VO	3	3
Nieuwe onderwijsproducten	1 BO 1 VO	BO 2 VO 2

Bestuur Erfgoedhuis 9 april 2008